

Jak uhlídat vysoké školství

Z akreditačních zkušeností

Situace českého vysokoškolského vzdělávání nevyvolávala širší zájem veřejnosti ani médií, dokud nenastal případ historicky prvního „rušení“ soukromé vysoké školy, totiž zahájení procesu odejmutí státního souhlasu.

Mediálně se tento případ stal zajímavým především proto, že jde o takřka osmdesát studentů, kteří si na vysoké škole platili školné a jejichž osud je ve chvíli, kdy píše tyto řádky, nejistý. Nechci rozebírat konkrétní případ, veřejnost byla o něm v zásadě informována, ale jako předsedkyně Akreditační komise chci upozornit, že nejde o případ výjimečný či ojedinělý, respektive že podobných případů může být v budoucnu více.

Problematika je velice široká, vzniká Bílá kniha o terciárním vzdělávání, Rada pro vědu a výzkum připravuje novou koncepci rozdělování finančních prostředků pro vědu a výzkum a hodnocení efektivity; to vše by se mělo promítnout do návrhu nového zákona o vysokých školách. To jsou otázky, které si jistě zaslouží pozornost odborné, ale i laické veřejnosti: nastavení nového systému ovlivní úroveň vzdělanosti společnosti na další léta. V tomto krátkém komentáři se chci dotknout jen dílčí, ale v podstatě klíčové otázky: hlídání kvality vysokoškolského vzdělávání, což je úkol Akreditační komise.

Jaké jsou hlavní problémy, se kterými se setkáváme při akreditacích a při hodnocení vysokoškolských institucí soukromých i veřejných? Především je to obrovský nárůst oborů a vysokoškolských pracovišť – ať již jde o nové fakulty (někdy vznikající na racionálním základě, někdy spíše na základě emotivním, totiž oddělení těch, co spolu mluví, od těch, s nimiž se nemluví) a vzniku spousty škol soukromých. Nyní v desetimilionové České republice působí 46 soukromých vysokých škol a na všech vysokých školách se vyučuje se přes 6 tisíc oborů. Kolika oborům Akreditační komise zabránila vzniknout tím, že je neschválila? To by bylo těžké počítání, ale žádost o vznik soukromých škol se již pro-

jednávalo více než 125. Co z tohoto prostého konstatování počtu škol a oborů vyplývá?

Na vysoké školy se dostává stále více studentů, což by mohlo znít velmi pěkně, kdyby se nezačala objevovat pochybnost, zda skutečně má více než 60 procent populace z jednotlivých ročníků studijní předpoklady pro absolvování vysokoškolského vzdělávání (byť třeba jen bakalářského typu), zda nebude docházet k devalvaci, a tudíž postupně i těžšímu uplatňování absolventů na trhu práce. Vezmeme-li v úvahu demografický vývoj a zřetelný pokles počtu maturantů, který nastane v nejbližších letech, lze předpokládat, že vypukne – boj o studenty. Snížení počtu uchazečů „na trhu“ může zejména pro některé soukromé školy představovat přímé ohrožení existence, a to zas může vést ke snížení nároků na studijní předpoklady a především na absolvování školy.

Sám o sobě by počet šesti tisíc oborů nemusel být problematický, pokud by se vyšlo z předpokladu, že reagují na poptávku. Svým způsobem skutečně reagují, ale je otázka, zda jde o trh práce perspektivní – zatím se totiž vzhledem k historicky danému nižšímu procentuálnímu počtu pracovníků s vysokoškolským vzděláním v rámci celé populace absolventi uplatňují, ať vystudují cokoli.

Množství oborů se soustřeďuje zejména na nejrůznější podoby managementu (v zásadě lze dělat management čehokoli, fantazii se meze nekladou), marketingu (platí totéž, i marketing se dá vztahovat na cokoli), mediální studia (do čeho se krásně zahrnou a lehce protřepou jak předměty „píár“, tak žurnalistika, k tomu se přidá pár předmětů „zbytkových“ – a máme absolventa jak vyšitého); příprava diplomatů a politologů je také docela populární. Bohužel se nijak neprojevovalo, že by „trh“ víc působil na vznik

technických oborů, jejichž absolventy by měly rády firmy, které zde chtějí investovat a narážejí na nedostatek kvalifikované pracovní síly. „Trh“ působí jen tak, že názvy některých oborů jsou prostě momentálně „sexy“ – a nevyžadují větší náklady na technické zabezpečení, laboratoře apod. Nutno ovšem přiznat, že zájem o technické obory je ze strany studentů podstatně nižší, a to i o studium na vysokých školách veřejných. Příčin je celá řada, za mnohé může způsob výuky technických a některých přírodovědných předmětů (zejména matematiky, fyziky, chemie) na základních a středních školách a prostor, který se jim věnuje. Zde se změna ovšem nemůže projevit rychle, pro řešení by snad byla vhodná motivační stipendia.

Klíčové je ovšem současné množství pracovníků, oborů a studentů. Hlavní otázka je, kdo tyto obory v současnosti učí a bude učit v budoucnosti. Požadavky na určitou kvalifikační strukturu učitelů, zejména pokud jde o přednášky a základní teoretické předměty, mnohé školy naplňují způsobem velmi formálním. Nejde jen o to, že jsou některé založeny jen na externistech, respektive tzv. létajících profesorech, kteří v lepším případě dojedou, odpřednáší a zmizí, v horším jen poskytnou jméno pro účely akreditace a studenti se s nimi vůbec nesetkají. Mnohdy se požadavek na určitý počet docentů a profesorů na škole (jde zejména o zabezpečení teoretických přednášek a jistou tvůrčí či odbornou, případně vědeckou činnost, která by měla na vysoké škole být samozřejmostí) naplňuje jen formálně. Přednášejí sice vyučující s tituly, kteří však v posledních pěti letech již nic „nevytvořili“ (ať již pro vysoký věk, či proto, že „létání“ zabere tolik času, že již na bádání rezignovali). Někdo má představu, že schopnosti a talent docenta či profesora nabízejí samy o sobě nepřehledné množství použití ve stylu „Ferda mravenec, práce všeho druhu“. Sama jsem kdysi posuzovala žádost, podle níž měl docent, jenž se celý život zabýval logistikou v armádě (laicky řečeno, jak efektivně dovézt proviant z místa A do místa B), měl vyučovat „český politický systém“.

Odmítnutí uchazeči o vznik nových škol či oborů často Akreditační komisi vyčítají, že přeceňuje úlohu kvalifikace, že mnohdy, zejména na bakalářském stupni, je vhodné, aby vyučovali i lidé z praxe. S tím samozřejmě lze

jen souhlasit, s drobnou výhradou: nechť lidé z praxe vedou praktická cvičení či v přednáškách předávají své zkušenosti, ovšem pokud mají magisterské vysokoškolské vzdělání. To zákon vyžaduje i pro základní školy. Pokud je nemají, může si je jiný vyučující, který za předmět odpovídá, do svých hodin zvat, ale dost těžko mohou přednášet teoretický základ. Námitku, že teoretický základ není u bakalářů, zejména profesně zaměřených, vlastně nutný, by soudný člověk snad neměl ani vyslovit; bohužel se ale ožívá poměrně často. Zvýšení počtu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva přeci nelze dosáhnout tak, že odbouráme všechny prvky, které dělají z vysoké školy vysokou školu.

Na mnoha školách chybí jádro kvalifikovaných pracovníků, kteří by naplno pro školu pracovali. Nejen vyučující, ale i rektori a prorektori působí často jen na částečný úvazek, případně i na plný úvazek, ale s jejich jmény se klidně setkáte v dalších akreditačních spisech a podle úvazku zjistíte, že máme úderníky, pro něž den má 32 pracovních hodin. Jeden Polák mi vyprávěl, že u nich dokonce měl jeden profesor najednou osmnáct plných úvazků; není toto dědictví minulosti a neměl by být obnoven titul Hrdina (socialistické?) práce?

Ale minulostí se to asi vysvětlit nedá: před dvěma lety se mi dostal do ruky článek o vysokém školství v zemích Latinské Ameriky a měla jsem pocit, že někdo přeložil do španělštiny středoevropské zkušenosti. „Létající profesory“ naopak vůbec neznali v USA, kde jsem na podzim měsíc cestovala po nejrůznějších typech vysokých škol. Ne že by nebyli externisté – na určité přednášky si škola klidně zaplatí někoho na částečný úvazek – ale putovat ze školy do školy, či dokonce jen poskytovat jméno pro získání akreditace prostě neexistuje. Učitel totiž musí předvést výkon a skutečně se věnovat studentům, takže 32 hodin denně nemůže naplnit.

V poslední době se hovoří o tom, že studenti díky internetu opisují práce a předkládají je za své. Samozřejmě se to může stát a také se někdy stane, že na to vyučující při vší snaze nepřijde – zejména pokud jde o opsání jen části práce. Nevím, má-li význam nakupovat a vytvářet stále důmyslnější programy na odhalení plagiátů, mnohdy by stačilo, kdyby učitel seminární práce alespoň četl a baka-

lářské či diplomové práce skutečně vedl. Samozřejmě ani nejlepší učitel, ani nejlepší program neodhalí jednoduše, že práci za studenta píše někdo jiný. Práce má ovšem určité zadání, s učitelem student konzultuje základní cíl, hypotézu, osnovu, učitel by měl připomínkovat zpracování kapitol, doporučovat další literaturu atd. Těžko pak mohu přijmout práci, která je od začátku do konce opsaná. S narůstajícím počtem studentů to je jistě problém. V tomto semestru čtu asi 450 seminárních prací (zatím odhalen jeden plagiát) a vedu čtyři práce diplomové; vyučuje-li někdo na mnoha dalších školách, nutně musí některé věci ošidit. A má-li student pocit, že jeho seminární práci nikdy nikdo nečetl a neřekl mu k ní jedinou připomínku? Proč by se měl snažit dělat samostatně, když za pět minut má téma stažené a hotové?

Při návštěvách některých škol členové účelových skupin Akreditační komise občas zjišťují, že nejsou vypisovány ani konzultace. Anebo se konzultace odehrávají na „mateřské“ škole vyučujícího, což je obdivuhodný způsob šetření, nemusíte mít pracovny pro učitele, snižují se náklady na energii, technické vybavení atd. Na můj dotaz, jak je vybavena knihovna jedné instituce, jež žádala o státní souhlas se zřízením vysoké školy, se mi dostalo bezelstné odpovědi, že knihovnu vůbec nepotřebují, protože studenti budou chodit do knihoven veřejných vysokých škol. To samozřejmě mohou, co však s vysokou školou, která nemá vybavenou knihovnu základními učebními texty, časopisy a literaturou vztahující se k oboru a samozřejmě nyní ani přístup do klíčových databází?

Takto efektivní podnikatelský záměr je někdy doveden *ad absurdum*. Představte si, že někdo založí firmu, přijme na částečný úvazek zaměstnance a vedení z vaší - faktický konkurenční - firmy, ti si ale u vás nechají pro jistotu plný úvazek. Většinu činností pro konkurenční firmu ale také dělají na vašem pracovišti - přijímají klienty, používají telefony, kancelářské potřeby, informační zdroje, aplikují u vás vytvořené know-how. Je to absurdní? Ale takovouto představu mnozí „podnikatelé“ ve vysokém školství mají a realita jí není tak vzdálená.

Pozoruhodným úkazem jsou pobočky. Některé školy jsou mistry ve vytváření poboček;

při kombinované výuce (při zaměstnání, jen část výuky je přímo s vyučujícím) se v pátek odpoledne či v sobotu vznáší univerzitní duch v budovách základních škol, kde vyučují často naprosto jiní lidé, než jsou uvedeni v akreditačních spisech. Pobočky expandují za hranice, zejména na Slovensko a ze Slovenska zase do Česka, ale i do dalších zemí, kde kontrola kvality je obtížná. Jedno nám to být ale nemůže: diplom dostávají český, a tudíž dokládají úroveň českého vysokoškolského vzdělání. Metodika jak obejít akreditační požadavky na kvalitu poskytovaného vzdělání je nesporně velmi propracovaná a pravděpodobně zažijeme mnohá překvapení...

Alespoň ještě jedno drobné pozorování. Zřídíte instituci, která realizuje program akreditovaný v zahraničí (nejlépe na Ukrajině či v Rusku), více či méně ho přizpůsobíte adekvátním oborům v Čechách (ale nemusíte si dělat žádné starosti s kvalitou vyučujících a konečkonců ani s kvalitou výuky, protože ji nikdo nemůže kontrolovat) a poté dosáhnete nostrifikace diplomů. Tiskem již proběhly informace o pražské produkci právníků Záporožské univerzity v Užhorodě.

Uznávám, že na čtenáře může popis situace působit depresivně. Zde ovšem úmyslně upozorňuji na negativní jevy, které ovlivňují kvalitu vysokoškolského vzdělávání u nás, a to jak ve veřejném, tak v soukromém školství (ostatně je jedno, zda vyučující „doletí“ na soukromou, nebo na veřejnou školu). Je jisté, že po určité době se systém usadí a studenti se třeba za dvacet nebo třicet let uplatní podle školy, jakou absolvovali, a podle svých výsledků. Tento regulační mechanismus zatím u nás příliš nefunguje. Získat čárku, jistý stupeň vysokoškolského vzdělání, je mnohdy podstatnější než kvalita. Pravidlo „čím snadněji, tím lépe“ se ovšem může velmi vymstít, absolvent nebude schopen se přizpůsobovat vývoji a dál se vzdělávat, nepřispěje k rozvoji společnosti. Hovoříme-li o vzdělanostní společnosti, neměl by to být jen soubor lidí s titulem, ale lidí, kteří díky znalostem a dovednostem společnost a hospodářství rozvíjejí. A taky to může poškodit české absolventy, kteří budou hledat uplatnění v zahraničí. Co s tím? Samozřejmě se maximálně snažit kontrolovat kvalitu škol a bránit největším excesům. Hodně mohou udělat i zájemci o studium na veřejných i soukromých školách.

Pár rad na závěr

Než se rozhodnete, opatřete si určité informace. Některé lze najít na webových stránkách MŠMT (Akreditační komise, hodnocení vysokých škol): kdy a zda probíhalo hodnocení.

O silných i slabších stránkách školy lze získat představu.

Výtky Akreditační komise automaticky neznamenají, že škola je špatná, mnohdy jsou spíše podnětem pro další rozvoj; realizace určitých doporučení svědčí o tom, že škola je životaschopná.

„Vygooglujte“ si vyučující – pokud nemá obor vlastní jádro vyučujících, kteří působí především na dané škole (či nepůsobí na víc než dvou institucích), může to být varovné.

Zajděte do školy, prohlédněte dveře kanceláří a kateder, zda jsou uvedeny běžné konzultační hodiny, zajímejte se o knihovnu, školní informační systém, organizaci výuky, systém hodnocení výuky ze strany studen-

tů, studijní podklady při „kombinovaném“ studiu.

Pokud můžete, zeptejte se na zkušenosti těch, kteří tam již studují.

Nepodléhejte módním trendům ani nejrůznějším žebříčkům v novinách. Obory se jen obtížně srovnávají.

Přemýšlejte, co je pro vás zájem a vaši budoucnost nejvhodnější a především zda to, co se nabízí, má kvalitu, kterou vyžadujete.

Kromě finanční stránky není podstatné, jestli je škola soukromá, nebo veřejná, podstatné je, zda je dobrá, či špatná.

Vladimíra Dvořáková (1957)

je politoložka, stálá spolupracovnice Listů; působí jako předsedkyně Akreditační komise.

